

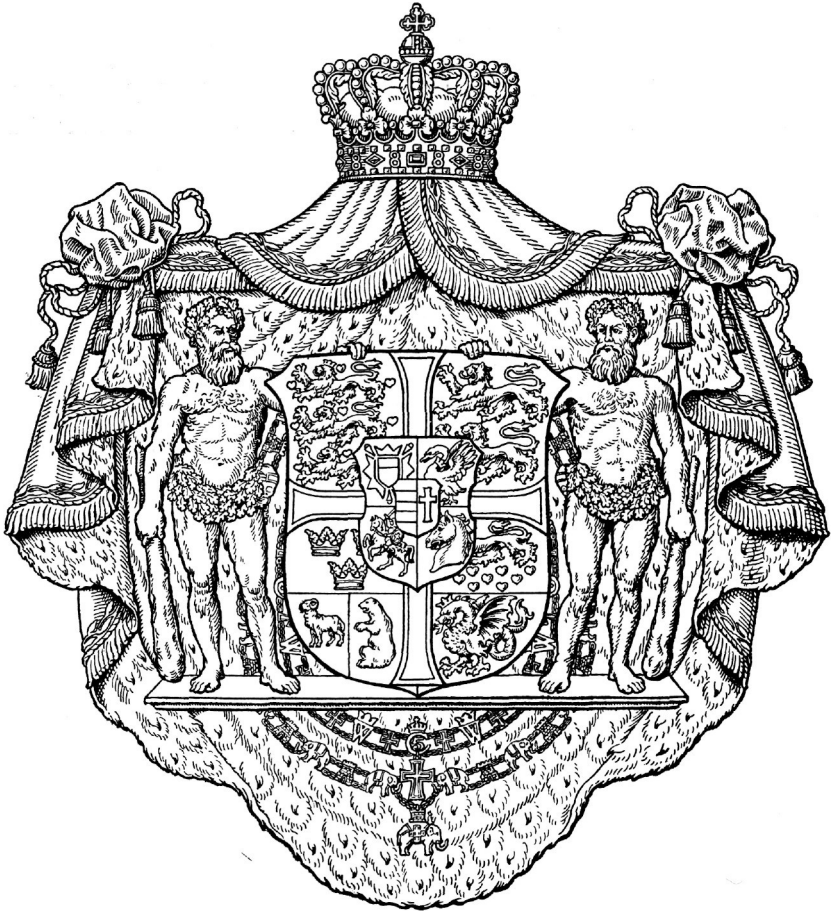
BETÆNKNING
VEDRØRENDE
DET DANSKE RIGSVÅBEN

Afgivet af det af statsministeriet
den 31. juli 1950
nedsatte udvalg angående anvendelsen
af det store rigsvåben og det
lille rigsvåben

Arbejds- og socialministeriernes
bibliotek

BETÆNKNING NR. 216
1959

90.87/1

Indledning.

Udvalget blev nedsat ved statsministeriets skrivelse af 31. juli 1950, i hvilken det om udvalgets opgave hedder:

»Da det fuldstændige rigsvåben blev ændret ved kgl. resolution af 6. juli 1948, og de af statsmyndighederne anvendte gengivelser af rigsvåbenet i signeter, malede fremstillinger, uniformsknapper og -genstande, formularer og lignende således skulle forandres, fandt statsministeriet grund til at genoptage det tidligere i ministeriet behandlede spørgsmål om de forskellige statsmyndigheders brug, dels af dette våben og dels af det lille rigsvåben med de tre løver og de ni hjerter. Det sidste våben blev ved kgl. resolution af 29. oktober 1819 fastsat til brug ved udfærdigelser, hvortil det store kgl. segl ikke benyttes, for de kollegier, direktioner, autoriteter m. v., som tidligere havde anvendt et segl, der indeholdt den norske løve. Blandt disse kollegier var det danske kancelli.

Denne bestemmelse synes efterhånden at være gået i glemme, og der har vist sig en tilbøjelighed til at foretrække det store rigsvåben. Der har i det hele gennem tiderne hersket den største planløshed med hensyn til anvendelsen af de to våbener, således at ligestillede myndigheder har brugt forskelligt våben, og underordnede myndigheder har anvendt det store rigsvåben samtidig med, at overordnede har

brugt det lille. Med hensyn til disse spørgsmål er der stadig en meget betydelig usikkerhed til stede, som det vil være ønskeligt at søge fjernet ved fastsættelse af bestemte regler.

Det stærkt komplicerede store rigsvåben med de mange historiske minder er i sin oprindelse og udvikling knyttet til kongen og kongehuset, ligesom det i det hele bærer præg af at være et dynastivåben, og det ville vistnok være nærliggende principielt at forbeholde det for kongen, kongehuset og hoffet, idet det dog formentlig ville være rimeligt tillige vedvarende at benytte det i forhold til udlandet, hvor det har været kendt i århundreder, hvorved bemærkes, at det - i modsætning til det lille rigsvåben — er notificeret de fremmede magter.

Det lille rigsvåben med løverne og hjerterne er det ældste danske våben (allerede ført af kong Knud VI ca. 1190) og er gennem tiderne stedse i særlig grad opfattet som Danmarks egentlige våben, kendt af og kært for hele folket. Det er desuden i modsætning til det store rigsvåben, der altid har voldt tegnerne store vanskeligheder, klart og enkelt i sin opbygning, så at det tåler en stærk formindskelse, og det virker i dekorativ henseende meget smukt. Det ville da vistnok være naturligt ved en udbygning af den kgl. resolution af 29. oktober 1819 at søge brugen af dette våben fastsat for de øvrige statsmyndigheder inden

for rigets grænser (eventuelt dog således, at visse gamle særmærker tillige kunne anvendes). Det kan herved bemærkes, at man også i Sverige i vidt omfang anvender det tilsvarende lille rigsvåben, de tre kroner.

Statsministeriet må imidlertid ønske, at forholdet, forinden ministeriet tager stilling til sagen, nærmere drøftes i et udvalg, hvor da også en række foreliggende detailspørgsmål kan blive behandlet, og at udvalget derefter fremkommer med indstilling om de regler, der skønnes at burde fastsættes.«

Udvalget fik ved nedsættelsen følgende sammensætning:

Fhv. kontorchef i statsministeriet H. Holck, formand;

arkivar P. B. Grandjean;

kaptajn, senere oberst i forsvarsministeriet F. B. Larsen;

fuldmægtig, senere ekspeditionssekretær i undervisningsministeriet P. Krogh-Madsen;

sekretær i justitsministeriet, senere landsdommer i Viborg P. Rønnov;

direktør for patent- og varemærkevæsenet F. C. L. Neergaard-Petersen.

Som sekretær for udvalget beskikkedes fuldmægtig, senere ekspeditionssekretær i ministeriet for offentlige arbejder P. V. Warming.

Fra februar 1956 har tillige fuldmægtig i statsministeriet H. Amelung fungeret som sekretær.

Den 16. juni 1958 beskikkede statsministeriet kgl. ordenshistoriograf, administrator, dr. phil. Albert Fabritius til formand for udvalget i stedet for kontorchef Holck, som havde ønsket at fratræde hvervet.

Den 26. september 1951 udnævntes fuldmægtig i udenrigsministeriet A. W. Kønigsfeldt til medlem af udvalget.

Den 1. december 1951 blev fuldmægtig Kønigsfeldt udnævnt til ambassadesekretær ved den kgl. ambassade i Paris, hvorefter kontorchef i udenrigsministeriet Ivar greve Moltke udnævntes til medlem af udvalget.

Efter at kontorchef Moltke i 1957 var afgået ved døden, indtrådte i hans sted kontorchef i udenrigsministeriet V. U. Hammershaimb.

Den 30. juli 1958 afløste fuldmægtig i undervisningsministeriet B. Aabo ekspeditionssekretær Krogh-Madsen. Endvidere indtrådte kaptajnløjtnant N. R. Ovesen den 1. august 1958 i udvalget.

Endelig er ekspeditionssekretær P. V. Warming den 3. september 1958 udnævnt til medlem af udvalget i stedet for afdøde arkivar P. B. Grandjean.

København, den 3. marts 1959.

Albert Fabritius
formand

V. U. Hammershaimb

F. Neergaard-Petersen

N. Ovesen

Poul Rønnov

P. Warming

B. Aabo

H. Amelung

Udvalgets indstilling.

Udvalget har samlet sig om følgende indstilling:

1. I det man med hensyn til det nuværende store rigsvåbens historiske udvikling og sammensætning skal indskrænke sig til en henvisning til den af arkivar P. B. Grandjean i 1926 udsendte monografiske redegørelse (Poul Bredo Grandjean: *Det danske Rigsvaaben*, Kbh. 1926), skal det fremhæves, at dette våben i alt væsentligt svarer til H. M. Kongens titler og i hvert fald for midterskjoldets og hjerteskjoldets vedkommende har en ren dynastisk-genealogisk karakter, hvorimod det lille rigsvåben - skjoldet med løver og hjerter alene - i århundreder har været opfattet og ført som Danmarks særlige mærke; således 1445 af kong Christopher af Bayern (hvis personlige våben naturligvis var Bayerns ruder) og derefter i de oldenborgske kongers rettertingssigil indtil enevælden, i rigsrådets segl under interregnet i 1648, samt formentlig også som rettertingssigil af kong Oluf (hvis agnatiske våben var Folkungeslægstens) og af Albrecht af Mecklenburg som tronprætendent. Våbenet har videre været ført på mønter fra det store flertal af kongerne siden Erik af Pommern.

Kong Frederik VI, som i alt væsentligt fastsatte den nuværende form for det store rigsvåben, betegnede i en resolution af 15. 9. 1819 (*bilag 1*) det lille våben som »det egentlige Danske Vaaben«, og ved kgl. resolution af 29. 10. 1819 blev det pålagt en række kollegier og direktioner m. v. at anvende det lille våben ved udfærdigelser, hvortil det store kongelige segl ikke havde været benyttet (*bilag 1*).

2. Udvalget må derfor anse det lille rigsvåben som Danmarks egentlige våbenmærke, dækkende hele det nuværende danske område, således også efter 1953 Grønland.

Udvalget må i medfør heraf som hovedprincip for en kommende ordning af disse forhold tilråde, at det lille rigsvåben gøres obligatorisk for alle statslige myndigheder, med bemyndigelse for statsministeriet til at dispensere for fravigelse, hvor en særlig begrundelse herfor foreligger.

Da kun det store rigsvåben er notificeret udlandet, må udvalget tilråde, at også notificering af det lille rigsvåben finder sted.

3. Om anvendelsen af de to våbener foreligger der ikke andre regler end de ved den nævnte kgl. resolution af 29. 10. 1819 foreskrevne. At disse regler er langt fra at være overholdt, behøver ingen anden dokumentation end de i *bilagene 2 og 3* meddelte oversigter over den i dag faktiske anvendelse af henholdsvis det store og det lille rigsvåben, som bekræfter den allerede i kommissoriet påpegede planløshed med hensyn til våbenernes anvendelse. De pågældende oversigter gør ikke krav på fuldstændighed.

Foruden af kongen og kongehuset og dermed i forbindelse stående myndigheder m. v. anvendes det store rigsvåben ved alle kongelige udfærdigelser og udfærdigelser ad mandatum regis, samt på knapperne til civile tjenestemænds gallauniformer. Fremdeles anvendes det store våben af udenrigsministeriet i sin helhed, af forsvarsministeriet i større samt af flere andre ministerier eller institutioner i mindre udstrækning, især i forbindelse med dokumenter til brug i udlandet.

4. Efter udvalgets opfattelse bør anvendelsen af det store rigsvåben fremtidig være forbeholdt kongehuset og hoffet, samt livgarden som et til kongens person særlig knyttet korps.

Det store rigsvåbens anvendelse af kongehuset og af institutioner og personer med særlig tilknytning til dette er en følge af dette våbens personlig-dynastiske karakter, og bestemmelsen af, i hvilket omfang dette våben må eller skal benyttes inden for kongens eget område, tilkommer naturligvis alene kongen. Våbenet må derfor foruden af kongehusets medlemmer kunne anvendes af hoffet, herunder hofmarskallatet, kabinetssekretariatet og ordenskapitlet. Det må følgelig videre kunne anvendes af de kongelige hofleverandører i udtrykkelig forbindelse med denne benævnelse. Fremdeles vil det anses for rimeligt, at det store rigsvåben i hidtidigt omfang (det vil sige i bjørneskindshuen, i gallafaner, på gallatrommer og i seglet) benyttes af livgarden. Det bemærkes i denne forbindelse, at gardehusarerne, som i øvrigt ikke hidtil har benyttet det store våben, efter udvalgets opfattelse ikke i denne henseende kan sidestilles med livgarden.

Fremdeles vil herefter det store rigsvåben være at anvende i de kongelige pas, som i kongens navn udfærdiges for kongelige personer, uanset at de udstedes ved udenrigsministeriets eller forsvarsministeriets foranstaltning, endvidere på kongelige udfærdigelser og udfærdigelser ad mandatum regis, uanset gennem hvilket ministerium udfærdigelsen finder sted; således også på patenter for tildeling af hæderstegnet for god tjeneste ved hæren eller søværnet.

Udvalget har desuden fundet, at kabinetssekretariatets medvirken ved udgivelsen af Hof- og statskalenderen kunne motivere anbringelsen af det store rigsvåben på denne. Man har videre ment at burde foreslå, at det store rigsvåben fremtidig anvendes af De danske kongers kronologiske samling på Rosenborg som et kongerne tilhørende fideikommis.

Den kongen ved grundlovens § 26 hjemlede ret til at slå mønt medfører berettigelsen af det store rigsvåbens anbringelse på mønter, derimod ikke på sedler udstedt af Danmarks Nationalbank.

Efter udvalgets opfattelse medfører denne afgrænsning af det område, hvor det store rigsvåben kommer til anvendelse, at civile embedsmænds uniformsknapper ikke længere forsynes med dette våben, uanset at de pågældende embedsmænd er udnævnt af kongen, og deres ansættelsesbrev er forsynet med det store våben. Af historiske grunde kan udvalget tiltræde, at det store rigsvåben bibeholdes på dragonhjelmen, samt i knapperne på de *historiske* uniformer for portnerne ved Statens museum for kunst og ved Tøjhusmuseet.

Det vigtigste af de øvrige områder, hvor det store rigsvåben hidtil har været anvendt, er som nævnt udenrigstjenesten. Da de omstændigheder - indtil 1864 Slesvigs, Holstens og Lauenburgs og i tiden 1918-44 Islands særlige status - som nødvendiggjorde udenrigsministeriets anvendelse af andre mærker end Danmarks løver og hjerter, ikke længere er til stede, finder udvalget ikke, at der vil være anledning til forskellig våbenføring for de forskellige ministerier.

5. For så vidt angår dokumenter udfærdiget til brug i udlandet og sådanne, som kan påregnes at skulle bruges i udlandet, skal det bemærkes, at anvendelsen af det store rigsvåben her er en følge af, at kun dette er notificeret. Udval-

get må mene, at sådanne dokumenter fremtidig vil være at forsyne med det lille rigsvåben, idet notificeringen af dette herved forudsættes. Af sådanne dokumenter skal eksempelvis nævnes de af ministeriet for offentlige arbejder og af undervisningsministeriet udfærdigede anbefalelsesskrivelser til brug i udlandet, de stats- og hypothekbankobligationer, der udstedes til salg i udlandet, politipas (som i øjeblikket har det store rigsvåben på første side), indfødsretsbeviser og søfartens forskellige eks-amensbeviser og andre certifikater.

6. Udvalget har ment det rimeligt at indstille, at der ved den foreslåede fremtidige ordning gives statsministeriet bemyndigelse til at tillade anvendelsen af særmærker. Det vil formentlig være praktisk, at reglen udformes således, at det lille rigsvåben (bortset fra de tilfælde, hvor de nye regler tillader det store rigsvåben anvendt) gøres obligatorisk, og at enhver afvigelse herfra kræver statsministeriets godkendelse.

Foruden det kronede kongelige navnetræk, der både af praktiske og formelle grunde bør betragtes som et særmærke, vil udvalget mene, at særmærker bør tillades, hvor enten en særlig tradition taler derfor, eller hvor specielle praktiske hensyn gør sig gældende. Som eksempel på særmærker, som det af traditionsmæssige grunde vil findes rimeligt at tillade, skal anføres:

- a. *Civilforsvaret*: et skjold, hvori et mindre dannebrogsskjold besat med vinger og over hvilket en luende bombe.
- b. *Flyvevåbnet*: et kronet lille rigsvåben besat med vinger.
- c. *Fængelsvæsenet*: et kronet gittervindue besat med forskellige symboler, et kors, et par tænger, en fakkell og en fugl Phønix.
- d. *Grønlandsbesejlingen*: to krydslagte harpuner.
- e. *Hæren*: et lille rigsvåben i et kronet skjold, omgivet af en af to grene dannet krans. Endvidere hærens afdelingsmærker, der for enkeltes vedkommende indeholder kongekronen.
- f. *Kunsthøgskolens bibliotek*: kong Frederik V's kronede spejlmonogram.
- g. *Landshövdingen på Grønland*: brystskjold med en isbjørn.
- h. *Lodsvæsenet*: foran i huen et ovalt mærke, tværdelt af hvidt og rødt (som lodsflaget), belagt med et gyldent anker.

- i. *Nationalmuseet*: tre kronede løver, gribende om flagstangen til et splitflag, alt foran et hus med dragehovede og et kors ved enderne af tagryggen.
- k. *Politiet*: a) en hånd, hvori et øje,
 b) et særligt våben, bestående af et skjold, hvori hånden med øjet over tre hjerter (2,1), på skjoldet en tralleshjelm med åben krone, skjoldholdere: to oprejste løver med løftede sværd.
1. *Post- og telegrafvæsenet*: et kronet posthorn belagt med 2 krydsede pile.
- m. *Rigsarkivet*: a) på publikationer: et stort rigsvåben fra 1582,
 b) i segl m. v.: et kronet lille rigsvåben lagt på et kors.
- n. *Rigsombudsmanden på Færøerne*: brystskjold med en vædder.
- o. *Rigshospitalet*: RH med krone over.
- p. *Sorø akademi*: Fugl Phønix.
- q. *Statsbanerne*: et kronet hjul besat med vinger, for søens personel tillige to ankre krydset gennem vingehjulet.
- r. *Statens sindssygehospitaler*: SS med krone over.
- s. *Sønderborg statsskole*: et lille rigsvåben foran Sønderborgs våben.
- t. *Søværnet*: et kronet anker.
- u. *Toldvæsenet*: et lille rigsvåben i ovalt skjold, bag hvilket er krydset en merkurstav og en neptunfork.
- v. *Undervisningsministeriet*: en siddende minervaskikkelse.
- x. *Universitetet*: et lille rigsvåben under brystbillede af Christian III med scepter og rigsåble.
- y. *Universitetsbiblioteket*: tre som et omvendt gaffelkors stillede skjolde med henholdsvis tre halve løver, Københavns våben og familien Classens våben.

Det skal derhos bemærkes, at anvendelsen af det lille rigsvåben i en særlig form (således eksempelvis hærmærket, hærens knapper og politiets brystskjold) bør være godkendt af statsministeriet, selvom anvendelsen mest praktisk kan fastsættes gennem sædvanlig bekendtgørelse.

7. Det er udvalgets opfattelse, at reglerne om anvendelsen af rigsvåbenene bør gives ved

allerhøjeste resolution, hvorved bemærkes, at de tidligere regler fremtræder som kongelige resolutioner, ligesom tilfældet er i Norge. De tilsvarende forhold er i Sverige ordnet ved lov.

På grund af de mange forskellige historiske, heraldiske, systematiske og praktiske detaljer finder man sagen bedst egnet til administrativ behandling og afgørelse.

Ved den pågældende resolution vil det være rimeligt udtrykkeligt at ophæve de tidligere nævnte resolutioner, samt den kgl. resolution af 16. februar 1820 om Nationalbankens skjold og den kgl. resolution af 7. juli 1910 om våbenets anbringelse på kanonerne bundstykker.

I forbindelse med bekendtgørelsen af den kongelige resolution vil det være hensigtsmæssigt, at der gives de institutioner, som hidtil har anvendt det store rigsvåben, men fremtidig skal anvende det lille, meddelelse herom med fastsættelse af særlige frister for ændringens iværksættelse. - De notarialkontorer, som i stedet for rigsvåbenet anvender vedkommende kommunes våben (f. eks. København og Aalborg), bør opfordres til fremtidigt at anvende det lille rigsvåben.

Nye signeter bør fremstilles straks. Hvad tryksager angår, bør der formentlig gives udsættelse, indtil forhåndenværende lagre er opbrugt, med hensyn til skilte o. l., indtil opmaling skal finde sted, og med hensyn til uniformsknapper, indtil nye uniformer skal fremstilles.

I stedet for uniformsknapper med det store rigsvåben bør knapper med det lille rigsvåben indføres i de tilfælde, hvor ikke anerkendte særmærker kan træde i stedet, eller hvor statsministeriet ikke finder, at kongekronen alene ville være på sin plads. Det forudsættes, at knapper med det lille rigsvåben skal indeholde dette i et kronet skjold for at adskilles fra hærens knapper, hvor figurerne er anbragt frit i knapfeltet.

Med hensyn til publikationers forsyning med rigsvåbenet vil udvalget mene, at udgiverens status må være bestemmende for, om rigsvåbenet og i så fald hvilket, skal anvendes eller ej. Private lovsamlinger bør således ikke fremtræde med våben, medens lovtidende, ministerialtidende og statstidende efter udvalgsflertallets opfattelse bør bære det lille rigsvåben.

Her udover må det være lovligt uden særlig tilladelse at gengive rigsvåbenene som illustration i artikler i videnskabelige værker, leksika, kunstbøger m. v.

BILAG 1.

UDDRAG AF FORESTILLINGER FRA DEPARTEMENTET FOR UDENLANDSKE SAGER MED DERPÅ FALDNE KONGELIGE RESOLUTIONER.

1.

Forestilling af 15. september 1819 om udeladelsen af den norske løve af rigsvåbenet i henhold til den i Stockholm undertegnede konvention om Norges deltagelse i det danske monarkis statsgæld:

»gjør jeg mig det til Pligt i Underdanighed at henstille til Deres Majestæts allerhøieste Bestemmelse

om det maatte findes passende, at alle Kongelige Collegier, Directioner og Autoriteter m. m., som ere berettigede at føre det Kongelige Vaaben i deres Segl, bleve underrettede om at være betænkte paa. .. hver for sit Vedkommende at træffe den Foranstaltning, at - indtil den udforderlige Forandring kan foretages med det store Kongelige Vaaben, der indbefatter det hele Kongeriges og de enkelte Provindsers Vaaben - der i Danmark kun gjøres Brug af det egentlige Danske Vaaben, og i Hertugdømmerne af det som det Kongelige Slesvig-Holsteen-Lauenborgske Cancellie benytter . . .«

Resolution:

»Indstillingen bifaldes og haver Vort Departement for de udenlandske Sager i sin Tid at tilkj endegive alle Vore Collegier, Directioner og Autoriteter m. v., som ere berettigede at føre Vort Kongelige Vaaben i deres Segl, det Fornødne . . .

Frederiksberg den 15de September 1819.

FREDERIK R.«

2.

Forestilling af 29. oktober 1819 efter omtale af Mallings forslag til det nye store våben og approbationen heraf af 22. oktober:

»Til allerunderdanigste Efterlevelse af denne allernaadigste Befaling tillader jeg mig at indstille, om jeg maatte erholde allerhøieste Bemyndigelse til

at underrette alle Kongelige Collegier, Directioner, Autoriteter m. v. om Deres Majestæts Villie.

- 1, at de iblandt dem, som ved Udfærdigelser, hvortil det store Kongelige Segl ikke bruges, have hidtil brugt et Segl, der indeholdt den Norske Løve have fra 1ste Januar 1820 at bruge et Segl, der allene indeholder Kongeriget Dannemarks Vaaben, nemlig tre blaae Løver med ni røde Hjerter i Guld Feldt
- 3, at National Banken, hvis Stempel paa Bankosedlerne nu indeholder Dannemarks Vaaben Mærke, den Norske Løve og det Holsteenske Neldeblad, maatte fra 1ste Januari næste Aar alene betjene sig af det egentlige Danske Vaaben, tre blaae Løver med ni røde Hjerter i Guld Feldt i sine Stempler og Segl. . .«

Resolution:

»Indstillingen biefaldes, dog saaledes:

- 1, . . .
- 2, at Forandringen i National Bankens Stempel og Segl tilkjendegives Vort Danske Cancellie, der haver at indkomme med allerunderdanigst Forslag om Stempel og Segl, hvori foruden Dannemarks Vaabenmærke ogsaa anbringes Slesvigs og Holsteens Vaabenmærke.

Kjøbenhavn d. 29de October 1819.

FREDERIK R.«

Oversigt over den nuværende anvendelse af det store rigsvåben i statstjenesten.

Det store rigsvåbens kronede skjold anvendes ved alle kgl. udfærdigelser og udfærdigelser ad mandatum samt på knapperne til civile tjenestemænds gallauniformer.

I øvrigt anvendes det store rigsvåben eller dets kronede skjold af:

Domstolene:

Vestre Landsret: i knapper og epauletter på vagtmestrenes uniformer (i Østre Landsret anvendes her det lille rigsvåben).

Statsministeriet:

Statshåndbogen: på titelbladet og bindet.

Udenrigstjenesten:

i signeter og gummistempler, ved udfærdigelse af pas, på tjenestemændenes uniformsknapper og på skiltene udenfor repræsentationerne i udlandet.

Forsvarsministeriet:

på patenter for uddeling af hæderstegn for god tjeneste ved forsvaret, hæren, søværnet og flyvevåbnet.

Hæren:

påtrykte titelblade til forholdsattester, titelblade til tjenestereglement for hæren, eksamensbeviser fra fodfolkets sergent-skole og omslag til nogle af de af Geodætisk institut fremstillede kort over Danmark, i solen på bjørneskindshuen og dragonhjelmen, i livgardens 2 gallafaner og i gallatrommer, i livgardens segl - formentlig siden 26/12 1814 - i knapper til lægekorpsets og auditørkorpsets gallauniformer, i knapper til trekantet hat, på sølvstjernekrampen (for officerer af livgarden). Endvidere anvendes skjoldet på H. M. Kongens æressabel, i militærattacheernes segl, påtrykt eksamensbeviser fra skydeskolen for håndvåben.

Meteorologisk Institut:

på instituttets årbøger m. m., der i stor udstrækning sendes til udlandet.

Finansministeriet:

Dept. for finansvæsenet: i signeter.

Statsgældskontoret:

i statsobligationernes undergrund samt ved stempling af obligationerne.

Det statistiske departement:

på samtlige de af departementet udgivne publikationer.

Skattedepartementet:

<i>Dept. for told- og forbrugs-afgifter:</i>	på adgangsbeviser for udenlandske handelsrejsende og som korpsmærke for grænsegendarmeriet. Skjoldet er gengivet i knapperne på toldtjenestemændenes uniformer samt i toldtjenestemændenes legitimationsskilt. (Toldvæsenet anvender udenfor kontorerne skilte med det kgl. navnetræk).
<i>Kongeriget Danmarks hypotekbank:</i>	i de af banken udstedte obligationer.
<i>Justitsministeriet:</i>	På rejsepassets 3. side.
<i>Indenrigsministeriet:</i>	i indfødsretsbeviser, beskikkelsesbreve for lægds mænd, på forholdsattester angående civilbeskyttelsestjenesten, på tjenestebog og forholdsattest for C.B.U.-pligtige.
<i>Boligministeriet:</i>	0
<i>Socialministeriet:</i>	0
<i>Arbejdsministeriet:</i>	0
<i>Økonomiministeriet:</i>	0
<i>Handelsministeriet:</i>	ved tilladelser og beskikkelser i henhold til næringsloven.
<i>Banktilsynet:</i>	i »Beretning om de danske bankers virksomhed«.
<i>Nautisk prøvekommission:</i>	i de af prøvekommissionen udstedte certifikater, der tillige er til brug i udlandet.
<i>Navigationsdirektoratet:</i>	på blanketterne til eksamensbeviser til de forskellige nautiske eksaminer, hvilke eksamensbeviser tillige er til brug i udlandet.
<i>Direktoratet for maskin-undervisningen:</i>	på eksamensbeviser til motor- og maskinpasserprøven samt til den almindelige maskinisteksamen, den udvidede maskinisteksamen, elektroinstallatørprøven for maskinister, maskinisteksamen, maskinmestereksamen og udvidet maskinmestereksamen, hvilke eksamensbeviser tillige er til brug i udlandet.
<i>Direktoratet for vareforsyningen:</i>	(anvender nationalbankens stempel, de 3 løver og 9 hjerter over en skjoldfod, delt af Slesvigs og Holstens mærker).
<i>Direktoratet for statens skibstilsyn:</i>	på fartcertifikater, fribordscertifikater, internationale lasteliniecertifikater, sikkerhedscertifikater, radiofoni-sikkerheds-certifikater og undtagelsescertifikater. Endvidere ved beviser for ret til transport af levende dyr, danske og internationale målebrev, beviser som bådroyer (handelsministeriets bekendtgørelse nr. 383 af 14. november 1952) samt attester for dykkerudrustning.
<i>Skibsregisteret:</i>	på nationalitetsbeviser for skibe, der er optaget i skibsregisteret (anvendes for en væsentlig del overfor udenlandske myndigheder).

Ministeriet for offentlige arbejder:

på anbefalings skrivelser til brug i udlandet.

Generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenet:

på radiocertifikater, lykønskingsblanketter og lykønskingsmapper; i de af generaldirektoratet anvendte signeter anvendes skjoldet, og dette anvendes tillige på et antal postvogne, der ejes af Danske statsbaner.

Landbrugsministeriet:

0

Den kgl. veterinær- og landbohøjskole:

ved udfærdigelse af eksamens-testimonier og udfærdigelser af doktorbreve m. v.

Statens kontrol med mejeriprodukter og æg:

ved legitimationstegn. (Skjoldet).

Fiskeriministeriet:

0

Kirk eministeriet:

0

Undervisningsministeriet:

i anbefalings skrivelser til brug ved rejser i udlandet.

Den polytekniske læreanstalt:

ved eksamensbeviser for bestået civilingeniøreksamen. (Eksamensbeviserne forsynes desuden med læreanstaltens segl, hvori det lille rigsvåben er optaget).

Københavns tandlægehøjskole:

ved eksamensbeviser.

Danmarks farmaceutiske højskole:

i eksamensbeviser samt i doktordiplomer og beviserne for deltagelse i højskolens biologiske kursus.

Sorø akademis skovvæsen:

på de af tjenestemændene anvendte uniformer.

Ministeriet for Grønland:

på fartcertifikater for ministeriets skibe samt på de for de grønlandske bestillingsmænd udfærdigede ansættelsesbreve.

BILAG 3.

Oversigt over den nuværende anvendelse af det lille rigsvåben i statstjenesten.

<i>Kongehuset:</i>	i tronfølgerflaget, over kongelogen i Det kgl. Teater (medens det store rigsvåben er anbragt over for kongelogen over hofdamelogen samt på kongelogen i Radiohusets koncertsal).
<i>Folketinget:</i>	over indgangen til folketinget, som hjørnemærke på brevpapir (uden krone over skjoldet), i knapper på folketingsbetjentenes uniformer og deres huer (uden krone over skjoldet), På folketingsrestaurantens service.
<i>Domstolene:</i>	
<i>Højesteret:</i>	i laksegl, oblater og gummistempel. (Højesteretsdommerne har dog det store rigsvåben på uniformen under kapperne).
<i>Landsretterne:</i>	i laksegl og oblater.
<i>Københavns byret:</i>	i præsidentens og skifterettens laksegl, oblater og gummistempler. (De øvrige underretter synes ikke at benytte rigsvåben, men blot deres betegnelse under en krone). Notarius benytter dog Københavns våben. (Notarius i Ålborg på samme måde Ålborgs våben).
<i>Statsministeriet:</i>	i statsministeriets segl, i knapper på ministerialbetjentenes uniformer, i Danmarks hus i Paris på bygningen, administrators brevpapir og portnerens uniform.
<i>Statstidende:</i>	på statstidendes titelblad.
<i>Lovtidende:</i>	på titelbladene og på de enkelte numre af lovtidende.
<i>Ministerialtidende:</i>	på titelbladet.
<i>Udenrigsministeriet:</i>	i vandmærket i de blå pas.

*Forsvarsministeriet:**Heeren:*

på broen til Svanemøllens kaserne.

i forsvarsmærket, der er en komposition af de 3 værnsmærker, i forsvarsstabens mærke, der består af det lille rigsvåben, herover den reglementerede krone, det hele lagt på et opadvendt sværd. Om mærket et skriftbånd med valgsproget VIRIBUS UNITIS.

Nye bestemmelser for uniformering af civilt personel under forsvaret er nært forestående. De pågældende bærer i kasketten det respektive værnsmærke. I uniformsknapperne anvendes kronen alene.

Indtil ovennævnte bestemmelser er en realitet, bærer f. eks. konservatorbetjente og -assistenter ved tøjshusmuseet det lille rigsvåben i skulderskjold på uniformen.

i hærmærket,

i befalingsmændenes kasketemblemer,

i uniformsknapperne, hvor de 3 løver og 9 hjerter dækker hele knappen,

i gardehusarernes kepi,

livgarden bærer i sølvskjoldet i det hvide bandoler kabinetvåbnet (Danmark og Slesvig over skjoldfod med unionen).

Flyvevåbnet:

i flyvevåbenmærket, der er et kronet lille rigsvåben besat med to vinger ved siderne,

i uniformsknapperne, der er lig hærens.

*Finansministeriet:**Den kgl. Mønt:*

på bygningen,

på mønter (i øjeblikket på 1- og 2-kronestykker med Fr. IX på modsat side),

i knapper på budets uniform.

*Statsanstalten for Livs-
forsikring:*

på alle policer og brochurer (på årsberetningen derimod det store rigsvåben).

Toldvæsenet:

i knapper i toldbetjentenes huer (i deres uniformsknapper findes derimod det store rigsvåben).

Toldgrænsekorpset:

i knapper til sommeruniform.

Stempelpapirforhandlere:

på skilte,

på stempelpapir.

*Kongelige Københavnske
Klasselotteri:*

på lodsedler.

*Justitsministeriet:**Politiet:*

i brystskjoldet,

i uniformsknapper for chauffører og bude i rigspolitiet,

i de nye rejsepas.

(På pas for danskere og på de særlige pas for færinger findes det lille rigsvåben på omslaget og det store rigsvåben på 1. side.

På fremmedpas findes det lille rigsvåben på omslaget, men intet yderligere våben indenfor).

<i>Overformynderiet:</i>	på overformynderiets bygning.
<i>Indenrigsministeriet: Sundhedsstyrelsen:</i>	i blindtrykstempele i papir.
<i>Boligministeriet:</i>	0
<i>Socialministeriet:</i>	0 (men anvender heller ikke det store rigsvåben).
<i>Arbejdsministeriet:</i>	0
<i>Økonomiministeriet:</i>	0
<i>Handelsministeriet: Nationalbanken:</i>	p: nationalbankens bygning (2 steder), på 100 kr. og 500 kr. sedler, på brevpapir derimod et skjold, hvori Danmark over Slesvig og Holsten. Dette mærke benyttes også af direktoratet for vareforsyningen.
<i>Direktoratet for Patent- og Varemærkevæsenet:</i>	bruger nu udelukkende det lille rigsvåben: på forsiden af Patenttidende, på forsiden af registreringstidende for varemærker, på udskrifter af patentregistret, på udskrifter af varemærke- registret og på bekræftelser. Det anførte gælder også, selv om dokumenterne er bestemt til brug i udlandet.
<i>Ministeriet for offentlige arbejder: Generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenet:</i>	uden skjold i frimærker værdi 1, 2 og 5 kr., i øverste venstre hjørne på brevkort med påtrykt frimærke, på statstelegrafens blanket lyk 1, på nulsten og 100 km sten.
<i>Landbrugsministeriet:</i>	i Landbohøjskolens rektorkæde (2 gange).
<i>Fiskeriministeriet:</i>	0 (men anvender heller ikke det store rigsvåben).
<i>Kirkeministeriet:</i>	0 (men anvender heller ikke det store rigsvåben).
<i>Undervisningsministeriet: Rigsarkivet:</i>	i seglet.
<i>Landsarkiverne:</i>	i seglet.

<i>Det kgl. bibliotek:</i>	på passérmærker, på publikationer, på betjentenes uniformsknapper (med omskrift: Bibliotheca regia hafniensis).
<i>Københavns Universitet:</i>	i seglet (med Chr. III over). Samme mærke på visse tryksager.
<i>Sønderborg statsskole:</i>	i seglet (med Sønderborgs våben bagved).
<i>Polyteknisk Lærestalt:</i>	i seglet.
<i>Ministeriet for Grønland:</i>	på 1-krone mønternes aversside.

